

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Hemlös

” Någonstans mittemellan, varken i svenssonlivet eller i den typiska tillvaron
som pundare”

– en diskursanalys

Socionomprogrammet

C-uppsats

Författare Christian Kanold, Niko Nevalainen

Handledare Ulrika Levander

Abstract

Titel Hemlös -”Någonstans mittemellan, varken i svenssonlivet eller i den typiska tillvaron som pundare” – en diskursanalys

Författare Christian Kanold, Niko Nevalainen

Nyckelord Diskursanalys, Diskursteori, Hemlösa, Media.

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur två olika medieaktörer i Göteborg talar om fenomenet hemlösa och vilka konsekvenser dessa konstruktioner kan tänkas få för vår förförståelse av hemlöshet. Metoden som används i uppsatsen är diskursteori. Det empiriska materialet utgörs av fem artiklar publicerade i Göteborgs-Posten (GP) och fem artiklar publicerade i Faktum. I artiklarna finner uppsatsens författare olika hemlöshetskategorier/diskurser och analyserar vilka signifikanser i form av ord som används för att skapa dessa. Författarna har i GP funnit fyra olika diskurskategorier av hemlösa, ”svenssondiskursen”, ”invandrarkillediskursen” ”psykisksjuk diskursen” och ”lodisdiskursen”. I analysen av Faktum lägger författarna fokus på en hemlöshetskategori/diskurs, den dualistiska diskursen. De skriver att olika diskurser kan minska avståndet mellan ”vi” och ”dom” vilket kan påverka hur vi tar in kunskap om hemlösa och på vilket sätt vi förhåller oss till den informationen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	4
1.1 BAKGRUND	5
1.2 SYFTE OCH PROBLEMMOMRÅDE	5
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR.....	5
1.4 AVGRÄNSNINGAR.....	6
2. FORSKNING OM HEMLÖSHET	7
2.1 DISKURS SOM INKOMSTKÄLLA	7
2.2 DISKURSDUALISM.....	9
2.3 DISKURS UR ETT MYNDIGHETSPERSPEKTIV.....	10
2.4 DISKURSEN OM ”VI” OCH ”DOM”	11
3. TEORI OCH METOD	12
3.1 DISKURSANALYS OCH SOCIALKONSTRUKTIONISM	13
3.2 SPRÅKET SOM SYSTEM.....	14
3.3 DISKURSTEORI	15
3.4 ANALYTISKA BEGREPP.....	16
3.5 LITTERATUR OCH DATAINSAMLING	19
3.6 VAL AV ARTIKLAR.....	20
3.7 VALIDITET, RELIABILITET OCH GENERALISERBARHET	21
3.8. ETISKA REFLEKTIONER.....	22
4. ANALYS OCH RESULTAT	23
4.1 DISKURS – GÖTEBORGS-POSTEN	24
4.2 DISKURS - FAKTUM.....	34
4.3 DISKURSERNAS FÖRHÅLLANDE TILL VARANDRA.....	38
4.4 RESULTAT	39
5. DISKUSSION OCH AVSLUTANDE KOMMENTARER.....	44
REFERENSER	46

1. INLEDNING

Under den tid som vi, har gått på socionomutbildningen har vi reflekterat över varför vi tycker som vi gör i vissa frågor och hur oberoende våra tankar egentligen är. Vet vi varifrån våra perspektiv kommer ifrån och är vi ens medvetna om vilka perspektiv vi använder? Om vi analyserade oss själva, skulle vi då upptäcka att vi är fångade i en diskurs, eller i ett fack, eller hjälper vi till att förändra en diskurs med våra tankar och idéer? På vilket sätt påverkas och formas vi av media, och hur kritiska är vi till hur vi uppfattar den information vi konsumerar? Detta är stora frågor som är svåra att få ner till ett konkret ämne då detta omfattar och berör allt man har en åsikt om. Kärnan i vårt resonemang tycker vi beskrivs av Ingrid Sahlin (2002:118):

”Intresse för konstruktioner bottnar till stor del i viljan att förstå och förklara företeelser som vi tror har någon betydelse i samhället. Att undersöka hur problem konstrueras – generellt och i det enskilda fallet – blir intressant bara om vi tror att dessa konstruktioner spelar en roll för samhällets karaktär och utveckling eller säger något om sociala relationer”

Under vårterminen 2006 var Niko medförfattare till B-uppsatsen ”Vad är det för ett jävla språkbruk?”, en kvalitativ undersökning av debatten om hemlöshetsdefinitionen i Göteborg. Ett av förslagen till vidare forskning var att undersöka medias roll som medskapare av föreställningar. De föreställningar som vi är intresserade av att synliggöra handlar om föreställningar kring hemlöshet. Att vi väljer att inrikta oss på hemlöshet beror på att båda två har skrivit varsin B- uppsats som har haft fokus på hemlöshet. Vi tycker att det är intressant att fördjupa oss i ett bekant område samtidigt som vi även ser en möjlighet att lära oss mer om diskursanalys och pröva vår förmåga att använda oss av detta angreppssätt på ett konkret plan. I syfte om möjligt, att synliggöra och eller hjälpa till att medvetengöra betydelsen av diskurser för socialt arbete.

1.1 BAKGRUND

I den uppsats Niko var medförfattare till ansåg alla informanter att media spelade roll för vad människor har för föreställningar av hemlösa. I uppsatsen utgick författarna från tesen att det kunde finnas ett samband mellan hemlöshetsdefinition och, på vilket sätt man valde att arbeta med hemlöshetsfrågor. Undersökningen kom fram till att det i viss mån fanns ett samband. Och den visade också att bakom definitionen fanns det föreställningar och perspektiv som avgjorde inriktningen på forskning och politiska beslut.

Som exempel på vidare forskning i ämnet ges en djupare undersökning av de föreställningar om hemlöshets som finns och hur dessa cementeras eller bryts. Eftersom media enligt alla informanter spelar en stor roll i skapandet och upprätthållandet av föreställningar om hemlösa bör dessa mediekonstruktioner undersökas, analyseras och ifrågasättas.

1.2 SYFTE OCH PROBLEMOMRÅDE

Syftet med uppsatsen är att ge exempel på hur två olika medieaktörer i Göteborg talar om fenomenet hemlöshet och vilka eventuella konsekvenser dessa konstruktioner kan tänkas få för vår förförståelse av hemlöshet.

1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR

Uppsatsens tre frågeställningar är:

- Hur framställs hemlösa i Göteborgs-Posten (GP) och i tidningen Faktum?
- Hur skiljer sig de två aktörernas sätt att tala om hemlösa?
- Vilka implikationer eller konsekvenser kan de olika diskurserna tänkas få för förståelsen av hemlöshet?

1.4 AVGRÄNSNINGAR

Då den tid vi har till vårt förfogande för att skriva uppsatsen är begränsad har vi valt att avgränsa oss till att analysera fem artiklar från Göteborgs-Posten och Faktum publicerade mellan åren 2005-2008. Vår ambition är inte att ge en heltäckande bild av diskurserna i Göteborgs-Posten och Faktum utan är, som vi skriver i syftet, att ge exempel på hur två olika medieaktörer i Göteborg talar om fenomenet hemlöshet.

Tidningarna har båda sitt säte i Göteborg och har därför i mycket som publiceras ett lokalt perspektiv. Som vi skriver i uppsatsens syfte vill vi se hur medieaktörer i Göteborg ”talar” om hemlöshet. Därmed blir en viktig avgränsning att vi inte lägger fokus på att beskriva vare sig orsaker till eller att presentera lösningar på en så kallad hemlöshetsproblematik.

Som en ram för urvalet av artiklar har vi begränsat oss till material som har skrivits av anställda skribenter på de båda tidningarna. Därmed förekommer vare sig debattartiklar eller insändare. Vi har valt att analysera fem artiklar i respektive tidning som alla skildrar en hemlös persons vardagssituation. En närmare beskrivning av motiven bakom valen av artiklar finns under kapitlet 3.4.

2. FORSKNING OM HEMLÖSHET

Som tidigare forskning har vi valt texter som utifrån olika perspektiv problematiserar kring hur hemlöshet skildras. Litteraturen ger exempel på hur olika aktörer är med och formar de diskurser som för tillfället är rådande. Texterna ger även exempel på implicita motiv som kan fungera som drivkrafter i vissa diskursiva inriktningar. En kort historisk tillbakablick på hur utsatta personer har skildrats i texter beskrivs, samt vilka konsekvenser en alltför snäv beskrivning av ett komplext fenomen kan leda till.

2.1 DISKURS SOM INKOMSTKÄLLA

I artikeln ”**Porträtterad nöd – berättelser om hemlösa**” (Socialvetenskaplig tidskrift nr 1-2 2001) ställer Hans Swärd frågan vilka bilder som presenteras av de allra fattigaste i vårt samhälle. Syftet med artikeln är att problematisera på vilket sätt vi formar bilder av gruppen av fattiga som kallas hemlösa och hur dessa bilder vidmakthålls och förändras. Swärd bygger artikeln dels på material från svenska dagstidningars – myndigheters - och frivilligorganisationers informationsmaterial om hemlöshet, samt dels på en analys av 1990-talets särskilda hemlöshetskampanjer. Swärd refererar (2001:63) i artikeln till en fallstudie gjord av Marie Nordfeldt som handlar om Stadsmissionen i Stockholm. Swärd tolkar studien som att Stadsmissionen anser sig hittat en nisch, nämligen de mest utslagna, de hemlösa. Enligt Swärd (ibid.) ser sig Stadsmissionen även som representanter för gruppen hemlösa. Detta sker samtidigt som de söker alternativa finansieringsvägar för att göra sig mindre beroende av den kommunala ekonomin. Bidrag, gåvor och insamlingar har blivit viktiga medel för att komma bort från det kommunala beroendet. Stadsmissionens annonskampanjer om hemlöshet har blivit en bra affär, för varje satsad krona får Stadsmissionen fem kronor tillbaka. Det finns alltså som vi tolkar det ett ekonomiskt intresse i att inte framställa hemlöshet som en alltför komplex fråga. Swärd (ibid.) anser att, om annonskampanjerna skulle beskriva att hemlöshet beror på byråkratiska välfärdssystem, allmänhetens brist på empati, sensationshungliga journalister eller politikernas underlåtande att vidta åtgärder så skulle de sannolikt få ett mer negativt mottagande.

Magnusson och Meeuwisse (2000:335) har ägnat sig åt att analysera gatutidningen *Situation Sthlm*. *Situation Sthlm* beskrivs som en tidning som tilltalar en bred allmän publik och har en försäljningsorganisation där tidningen säljs av hemlösa på Stockholms gator. Två av tio försäljare uppges fortsätta under någon längre tid, aktivitetsnivån varierar också. Det mesta försäljningsarbetet görs av ett 20-30 tal personer som dagligen säljer tidningen. Enligt Magnusson och Meeuwisse (2000:347) är ett genomgående tema i tidningen *Situation Sthlm* att de har sympati för "outsiders" det vill säga samhällets utstötta, de människor som går mot strömmen. Outsiderperspektivet färgar även ämnesvalen för tidningen, samt kritik mot "systemet". Sympatin för outsiders och motståndet mot "systemet" går igen i de åsikter som framförs i tidningens ledarspalt där politiker, myndigheter och tjänstemän framställs som rigida och okunniga om verkligheten (ibid.).

I en del av tidningen ("i gatuplanet"- försäljarnas egna sidor) har de hemlösa en möjlighet att berätta om sitt vardagsliv för exempelvis beslutsfattare (Magnusson & Meeuwisse 2000:349). Flera av de hemlösa som har blivit publicerade "i gatuplanet" har där berättat om sina liv där de beskriver en likartad bakgrund där de har levt ett svenssonliv, fått relationsproblem och med tiden blivit hemlösa (ibid.). De hemlösa personer som publiceras i "i gatuplanet" verkar, enligt Magnusson och Meeuwisse se sig själva som sanningssägare när det gäller hemlöshet (ibid:350). De ser sig själva som rebeller i ett stelnat samhällssystem där de inte skäms över att vara hemlös. I *Situation Sthlm* finns en förskönad skildring av hemlösa som om de vore frihetssökande vandrare. I tidningen presenteras dock även andra bilder, till exempel skildras en mer dyster verklighet som är befolkad av uteliggare och missbrukare, vilka lever ett nedbrytande liv på härbärgen och står maktlösa inför ett fullkomligt "system" (ibid:350). I de bilder av hemlöshet som skildras i *Situation Sthlm* kan läsaren känna igen de olika stereotyper som vuxit fram under 1900-talet. Bilderna har både inslag av luffarens frihetsideal och spår av amerikanska förebilder som forskarna känner igen från till exempel Charles Bukowskis självironiska skildringar av livet som utslagen, eller det skildrade outsiderperspektivet i Tom Waits sånger och i Jim Jarmuschs filmer. De personer som kommer till tals i tidningens reportage tillhör enligt Magnusson och Meeuwisse förmodligen de mest utsatta i gruppen av hemlösa. Samtidigt menar de att dessa personer inte utgör den största gruppen av hemlösa utan att den största gruppen består av fattiga människor som lever under osäkra bostadsförhållanden (2000:351) och som under ogynnsamma förhållanden kan ställas på

gatan. Magnusson och Meeuwisse (ibid:352) menar att de bilder som förmedlas i tidningen av hemlöshetsproblem och hemlösa knappast representativt för gruppen och dess problem som helhet.

2.2 DISKURSDUALISM

Hans Swärd (2003:166) beskriver i en artikel publicerad i Socialvetenskaplig tidskrift på vilket sätt som utanförskap skildrades i början av 1900-talets Sverige. Swärd menar att fattiga människor utelämnades till en nyfiken bok- och tidningsläsande medelklass. Enligt denna kritik skulle man kunna uppfatta skildringarna som ett slags socialpornografi som mest ville väcka sensation utan någon ambition att förklara eller långsiktigt lösa problem. Istället exploaterades läsarnas dåliga samvete.

Enligt Margaretha Järvinen (2003:189) är den beskrivning som Swärd ger ovan något som går att härleda bakåt i tiden. Hon menar att man genom hela sociologins historia har kunnat se två ytterligheter när man har beskrivit hemlösa och deras liv i samhällsmarginalen. För det första, har skribenter, författare och forskare skildrat hemlöshet i termer av sjukdom, misär och avvikelse. För det andra så har hemlöshet beskrivits som att det handlar om utanförskap och då i termer av okonventionalitet och obundenhet där personerna ses som fritt handlande subjekt som själva har valt att leva ett liv i samhällsmarginalen.

Liknande tankar om en dualism i beskrivning av hemlöshet och dess orsaker tar Ingrid Sahlin (2002) upp i en dokumentation från ett seminarium om hemlöshet. Men är här mer inriktat på skillnaden i beskrivningen som finns mellan en klient (hemlös) i kontakt med socialtjänsten. Sahlin (2002:191) beskriver att myndigheter dels förväntas ge bistånd och resurser, förmedla beskydd, trygghet och omsorg och dels ta ansvar för att problem i samhället skall lösas på ett rationellt sätt. Det som av en organisation beskrivs som en produktiv diskurs av myndighetsuppgifter ställs mot en repressiv diskurs, där myndigheternas uppgift istället går ut på att kontrollera, döma och straffa. En paradoxal – eller dubbel – uppgift, som i sin tur leder till exkludering. Sahlin (2002:192) anser att båda dessa inslag, eller diskurser, finns representerade inom alla myndigheter men i olika proportioner. Sahlin hänvisar i sin text till

Ring (1998) som säger att socialarbetarnas maktutövning innefattar moment av tvång och ultimatum och att klienternas motmakt blir manipulation. Man kan enligt Sahlin se det som en diskursiv kamp om att beskriva den hemlösas verklighet för att på så sätt öppna eller stänga dörrar till olika insatser. Sahlin (2002:197) anser att detta spel, eller kamp om tolkningsföreträde innebär att båda parter tillåter ett visst mått av sken, lögn och hyckleri. Det betyder inte att de lurar varandra, utan att båda parter accepterar att de delvis har skilda roller och intressen. Detta kan medföra att beskrivningen av den hemlösa inte strävar efter att bäst beskriva den hemlösas faktiska situation utan en berättelse som håller för ett myndighetsbeslut som är både formellt rimligt och tillfredsställande för klienten.

Sahlin konstaterar att det finns en diskrepans mellan den hjälp som myndigheter erbjuder, den som individerna efterfrågar och den som faktiskt tillhandahålls enligt de olika parternas definitioner. Vem och vad som skall definieras som bistånd respektive motstånd är alltså inte självklart. Vem som skall avgöra insatsens karaktär och behovet är inte klart, inte heller vem som skall bedöma effekterna av dem (Sahlin 2002:201).

2.3 DISKURS UR ETT MYNDIGHETSPERSPEKTIV

Catharina Thörn (2004:231) menar att det idag finns en hegemonisk hemlöshetsdiskurs som i hög grad kan definieras som en myndighetsdiskurs. Thörn menar att sociala myndigheter idag har tolkningsföreträde i frågor som rör hemlöshetsproblematik och detta får, som följd att diskursen har sin grund i ett myndighetsperspektiv. Frivilligorganisationernas tal om hemlöshet sker inom ramen av detta perspektiv. Thörn (2004:231) presenterar vad hon anser vara två centrala ideologiska element i hemlöshetsdiskursen:

”att hemlöshet inte primärt handlar om avsaknad av bostad och att hemlösa är avvikande. ...hemlösa homogeniseras till en grupp, ”de andra”, och stereotypifieras och antagandet att det inte klarar av eget boende rättfärdigar att de exkluderas från bostadsmarknaden – vilket framställs ligga i allas intresse”

Thörn kritiserar frivilligorganisationernas kampanjer och anser att de tenderar att reproducera stereotypa bilder som dels objektifierar vem som ska hjälpas och dels individualiserar hemlöshetsproblematiken. För att exemplifiera detta fenomen använder Thörn

Stadsmissionens kampanj från 1992. Där anser hon att ett centralt tema var att den hemlösa kvinnan gjordes till ett objekt, ett objekt för männen att utnyttja men också ett objekt för oss att hjälpa. Enligt Thörn är risken med sådana bilder att kvinnorna fråntas sina handlingsmöjligheter och även sin rätt att definiera sina behov (Thörn 2004:234).

2.4 DISKURSEN OM "VI" OCH "DOM"

Annette Rosengren (2000:277) för fram en tanke angående riskerna med att se de hemlösa som en homogen grupp. Rosengren skriver att hon innan sin studie om hemlösa kvinnors vardag i Stockholm antog att man kunde tala om en hemlöshetens subkultur. Men det är något som hon idag är tveksam till, eftersom hon anser att hemlösa är av så många olika slag. Hon menar att de flesta hemlösa delar många erfarenheter och kunskaper, inte minst i fråga om överlevnadsstrategier. Detta räcker dock inte för att säga att hemlösa formar en gemensam subkultur. Rosengren (2000:281) menar att samhället har ett behov av att se på hemlösa som en grupp för att kunna dela upp oss i ett "vi" och "dom". I många kulturer får de allra fattigaste spela rollen som "dom". Då den mesta fattigdomen är dold för insyn kan de hemlösa bli en synlig motpol som vi andra kan jämföra oss med, och därmed förbli nöjda över vår lott.

3. TEORI OCH METOD

Som teoretisk utgångspunkt och analysmetod kommer vi att använda diskursteori enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000) tolkning. Som vi tolkar det är diskursteorins styrka att målet för analysen blir att se vilka olika grupper deltagarna i debatten försöker konstruera. Fokus ligger på hur ord och uttryck kan artikuleras på olika sätt för att konstruera olika grupper. Centrala begrepp inom diskursteorin är till för att identifiera hur talarna (i studiens fall journalister och skribenter) gör sig till representanter för olika grupper (exempelvis hemlösa) och hur dessa grupper konstitueras genom något som inom diskursteorin kallas ekvivalenskedjor. En ekvivalenskedja kan kort beskrivas som ett sätt där tecken/ord knyts ihop i en form av kedjor, hurdan man är och hurdan man inte är (Winther Jørgensen & Phillips 2002:176). En närmare beskrivning av begrepp inom diskursteori kommer att redogöras för löpande i kapitel 3.2. Inom den diskursteoretiska ramen visar texten även om eller hur det kan pågå en kamp mellan olika diskurser (ibid.). I vårt fall kan man se det på vilket sätt hemlöshet framställs i Göteborgs-Posten (GP) och Faktum och de skillnader i sätt som deras hemlöshetsdiskurs skildras.

Vi tror att vi människor i allmänhet inte är så medvetna om vilka meningsskapande sammanhang eller perspektiv som vi använder oss av, och i synnerhet var de kommer ifrån. Enligt Howarth (2007:18) är diskursanalys beteckningen på den process där man analyserar meningsskapande sammanhang som diskursiva former. Vi vill med hjälp av diskursanalys undersöka hur olika aktörer utformar texter eller skrifter som gör det möjligt för oss som subjekt, att tolka omvärlden i syfte att medvetengöra för varför vi tänker och talar om olika fenomen på det vis vi gör. Howarth (2007:18) menar att:

”Diskursanalytiker behandlar ett brett spektrum av språkligt och icke språkligt material – tal, rapporter, manifest, historiska händelser, intervjuer, politiska åtgärder, idéer och till och med organisationer och institutioner – som ”texter” eller skrifter som gör det möjligt för subjekten att uppleva världen av objekt, ord och praktiker”

Michel Foucault var enligt Winther Jørgensen och Phillips (2002:19) den person som på allvar satte igång med diskursanalysen, han definierade en diskurs på följande sätt:

”Man kallar en mängd utsagor för diskurs i den mån de beror av samma diskursiva formation. ...den består av ett begränsat antal utsagor för vilka man kan definiera en mängd olika existensvillkor”

3.1 DISKURSANALYS OCH SOCIALKONSTRUKTIONISM

Winther Jørgensen och Phillips (2002:16) menar att alla metoder för diskursanalys vilar på en socialkonstruktionistisk grund och hänvisar vidare till Vivien Burr som anser att diskursanalys är ett av flera socialkonstruktionistiska angreppssätt. Burr har enligt Winther Jørgensen och Phillips (2002:16) fyra premisser som binder ihop diskursiva fältet med socialkonstruktionism:

- En kritisk inställning till självklar kunskap, vår kunskap om världen kan inte omedelbart betraktas som en objektiv sanning. Verkligheten är bara tillgänglig för oss genom våra kategorier, vår kunskap och våra världsbilder är inte spegelbilder av verkligheten därute utan en produkt av våra sätt att kategorisera världen.
- Historisk och kulturell specificitet, vi är väsentligen historiska och kulturella varelser och vår syn på och vår kunskap om världen är alltid kulturellt och historiskt präglade. Därför är de sätt på vilka vi uppfattar och representerar världen historiskt och kulturellt specifika och kontingenta*. Våra världsbilder och identitet kunde ha varit annorlunda och de kan förändras över tiden. Diskursivt handlande är en form av socialt handlande som bidrar till att konstruera den sociala världen
- Vårt sätt att uppfatta världen skapas och upprätthålls i sociala processer. Kunskap frambringas i social interaktion, där man bygger upp gemensamma sanningar och kämpar om vad som är sant och falskt.
- I en bestämd världsbild blir några former av handlingar naturliga men i andra otänkbara. Olika sociala världsbilder leder således till olika sociala handlingar, och

den sociala konstruktionen av kunskap och sanning får därmed konkreta sociala konsekvenser.

* Kontingent betyder möjlig, men inte nödvändig (Winther Jørgensen & Phillips 2000:32).

Den diskursanalytiska metoden bygger enligt Winther Jørgensen och Phillips (2002:16) på strukturalistisk och poststrukturalistisk språkfilosofi. Den hävdar att vårt tillträde till verkligheten alltid går genom språket. Med hjälp av språket skapar vi representationer av verkligheten, vilka aldrig endast är speglingar av en redan existerande verklighet, det är representationerna som bidrar till att skapa den. Med detta menas inte att, verkligheten inte finns, då betydelser och representationer är nog så verkliga. Winther Jørgensen och Phillips (2002:19) menar att beroende på vilka orsaksförklaringar till hemlöshet olika diskurser ger, kan hemlöshet alltså beskrivas eller skapas utifrån många olika perspektiv eller diskurser som kan kombineras på olika sätt. Diskurserna visar olika handlingar som möjliga eller relevanta.

3.2 SPRÅKET SOM SYSTEM

Uppfattningen att språket är ett system, som inte bestäms av den verklighet som det refererar till, har sina rötter i den strukturalistiska språkvetenskapliga tradition som utvecklades efter Ferdinand de Saussures idéer från början av 1900-talet. Enligt Winther Jørgensen och Phillips (2002:16) är Saussures poäng att de enskilda tecknens betydelse kommer från deras relation till andra tecken, det vill säga att ett tecken får sitt specifika värde genom att skilja sig från andra tecken. Som exempel har vi en föreställning om ordet hemlös genom att vi sätter det i relation till andra ord. Ordet hemlös är utspänt i ett nätverk eller en struktur av andra ord som det skiljer sig ifrån, och det är just i kraft av allt det som det inte är som ordet hemlös får sin betydelse. Poststrukturalister menar att det just är i den konkreta användningen av språket som struktur skapas, reproduceras och förändras. I konkreta tal- och skrifthandlingar bygger människor på strukturen. Annars vore talet inte meningsfullt, men de sätter också strukturen på spel genom att ge just sitt förslag till hur tecknens betydelse skall fixeras (ibid.).

3.3 DISKURSTEORI

Vi kommer i huvudsak utgå från det som Winther Jørgensen och Phillips (2000) samt Howarth (2007) definierar som diskursteori. Huvudverket som diskursteori bygger på är *Hegemony and Socialist Strategy* av de politiska teoretikerna Laclau och Mouffe (1985). Deras diskursteori tar, enligt Winther Jørgensen och Phillips (2002:13) sin utgångspunkt i den poststrukturalistiska tanken att diskursen konstruerar och ger den sociala världen mening och innehåll samt att detta innehåll aldrig kan låsas fast på grund av språkets grundläggande instabilitet. Ingen diskurs är sluten. Diskursen omformas snarare ständigt i kontakten med andra diskurser. Därför är nyckelordet i diskursteorin diskursiv kamp.

Anledningen till att vi har valt att inte utgå från Laclau och Mouffe (1985) är att de fokuserar på teoriutveckling, vilket vi anser försvårar det för oss att använda teorin i en konkret analys. Winther Jørgensen och Phillips (2000) samt Howarth (2007) bygger vidare på denna bok fast med vissa tillägg av praktiska redskap och begrepp för att kunna göra en konkret diskursanalys. Howarth (2007:17) menar att diskursteori utgår ifrån antagandet att:

”alla objekt och handlingar är meningsfulla, och att deras mening är en produkt av historiska specifika regelsystem. Den undersöker alltså hur sociala praktiker konstruerar och ifrågasätter de diskurser som konstituerar den sociala verkligheten. Dessa praktiker är möjliga eftersom meningssystem är tillfälliga och aldrig kan uttömma ett socialt meningsfält”.

Winther Jørgensen och Phillips (2000:31) redovisar en liknande tankegång och menar att:

”...sociala fenomen så att säga aldrig är färdiga eller totala. Betydelsen kan aldrig slutgiltigt fixeras vilket ger plats för ständig social strid om definitioner av samhälle och identitet...diskursanalytikerns uppgift är att studera strävan att etablera entydighet i det sociala på alla nivåer”.

3.4 ANALYTISKA BEGREPP

Syftet med att redogöra för nedanstående begrepp är att underlätta, både för oss själva och för läsaren, att förstå vad de olika begreppen fyller för funktion när man gör en diskursanalys. Winther Jørgensen och Phillips (2000:57) utgår från nedanstående begrepp för att skapa användbara redskap för en faktisk diskursanalys:

- **Nodalpunkter, mästersignifikanter** och **myter** som tillsammans kan kallas för **knuttecken** i den diskursiva organiseringen.
- Begreppet för den verksamhet där knuttecken får innehåll: **ekvivalenskedjor**.
- Begrepp som har med identiteten att göra: **gruppbildning, identitet** och **representation**.
- Begrepp för konfliktanalys: **flytande signifikanter, antagonism** och **hegemoni**.

En **nodalpunkt** är ett tecken kring vilka andra tecken ordnas och därigenom får sin betydelse. Exempelvis kan nodalpunkten kvinna få en betydelse när det kopplas till hemlöshet och en helt annan i relation till moderskap. **Mästersignifikanter** är de tecken som organiserar identiteter i en diskurs. Som ett exempel på en mästersignifikans som ofta associeras med nodalpunkten hemlöshet använder vi missbrukare. **Myter** är enligt Laclau i Winther Jørgensen och Phillips tolkning (2000:47):

”...ett representationsrum som inte har någon kontinuerlig relation till den dominerande strukturella objektiviteten. Myten är således en princip för tolkning av en given situation; en tolkningsprincip vars begrepp är yttre i förhållande till det som kan representeras i den objektiva rumslighet som konstitueras av den givna strukturen”.

Ett av diskursanalysens syften är att avslöja vilka myter om samhället som ses som en objektiv realitet och som impliceras i tal och handlingar. Man kan se hur vissa myter kan komma att framstå som objektivt sanna och andra ses som omöjliga, vidare kan man analysera hur myter tillskrivs olika innehåll av olika aktörer i strid om att göra just den egna bilden av samhället gällande (Winther Jørgensen & Phillips 2000:47). Objektivitet blir alltså en beteckning för det som framstår som givet och oföränderligt när striden till synes är över.

Men detta är bara till synes då all betydelse glider och alla diskurser är kontingenta, det vill säga möjliga men inte nödvändiga, och därför också omformbara och endast för tillfället fixerade.

Tillsammans hänvisar begreppen **nodalpunkt**, **mästersignifikant** och **myter** till **knutpunkter** i den sociala organiseringen. Där knyts de till varandra och får därigenom sin betydelse. Genom att lokalisera knutpunkterna i det material man väljer att undersöka är det möjligt att se hur diskurserna, identitet och det sociala rummet är diskursivt organiserat. Detta genom att studera hur knuttecknen länkas samman med andra tecken i så kallade **ekvivalenskedjor**.

Som vi redan nämnt ovan får tecken sin betydelse genom ett system av distinktioner. En del element har en positiv funktion medan andra har en negativ. Vissa tecken ställs mot varandra så som exempelvis demokrati och diktatur. Andra tecken kan ha direkta kopplingar till varandra som exempelvis hemlöshet, missbruk och "Lodisdiskursen" (se under 4.1). Ett tecken blir unikt eftersom att det har kopplingar till andra tecken (Bergström & Boréus 2005:317). Språket blir relationellt definierat och får alltså sin betydelse genom att skilja sig från andra tecken. På samma sätt får sociala handlingar betydelse i relation i andra handlingar. Som ett exempel på detta så får lönearbete sin betydelse genom att det skiljer sig från att studera eller att vara arbetslös.

Gruppbildning eller **identitet** kan ses som en reducering av möjligheter. Människor konstitueras som grupp genom att vissa identitetsmöjligheter poängteras samtidigt som andra ignoreras. Som ett exempel på denna reducering kan en hemlöshetsdiskurs förmedla en bild av att "alla hemlösa är missbrukare". Genom att man skildrar hemlösa på detta vis döljer man andra bilder av hemlöshet. Processen sker genom en etablering av ekvivalenskedjor. En diskursiv gruppbildning ignorerar de skillnader som existerar inom gruppen och därmed bortser man även från vilka andra sätt på vilka man kunde ha bildat grupper. Kollektiv identitet eller gruppbildning uppfattas enligt samma principer som individuell identitet. Enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000:52ff) är gränsen mellan de två identitetstyperna flytande. Därmed är inte steget långt ifrån att identifiera sig som hemlös, till att identifiera sig som medlem av gruppen hemlösa. Gruppbildning ingår därför i kampen om hur myten om

samhället skall byggas upp och ges innehåll. Samtidigt ger olika samhällsbilder en ram för hur människor delas in i grupper. Till den traditionella klasskampen hör exempelvis föreställningen att samhället är uppdelat i klasser som kämpar emot varandra medan de centrala i ett feministiskt perspektiv är uppdelningen i kön. Vilken samhällssyn som slår igenom och vilken gruppindelning är avgörande för våra handlingar (Winther Jørgensen & Phillips 2000:53).

Representation är ett steg i gruppbildningsprocesser då grupper inte är definierade på förhand av det sociala, så existerar gruppen först då den har uttryckts i ord. Det krävs att några talar om gruppen eller på gruppens vägnar. Representation betyder ju i grunden att man igenom en representant kan vara närvarande även om man är frånvarande. Idealet blir då att det ska råda överrensstämmelse mellan representanten och den grupp som denne representerar. När en grupp representeras eller beskrivs i någon form av media följer en hel samhällsbild med, eftersom hela gruppen konstitueras i kontrast till vad andra grupper är och hur de beskrivs (Winther Jørgensen & Phillips 2000:52).

Flytande signifikant kallas de tecken som olika diskurser för en kamp om att ge innehåll åt på sitt sätt. Nodalpunkter är flytande signifikanter, men medan begreppet nodalpunkt hänvisar till en kristalliseringspunkt i den enskilda diskursen, hänvisar begreppet flytande signifikant till den kamp som förs mellan två olika diskurser. En flytande signifikant som kan bilda en beteckning för en identitet kallas enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000:50) för **mästersignifikant**. En mästersignifikant kan t.ex. vara invandrare, hemmaman eller industriarbetare. Man kan sedan undersöka hur nodalpunkten får innehåll genom att de ekvivalerar med, eller ställas mot, andra signifikanter. Till exempel får hemmaman en mening då det ställs mot mästersignifikanten kärnfamilj och en annan när den ställs mot flytande signifikanten jämlikhet. Som ett exempel tar Winther Jørgensen och Phillips (2000:54) upp introduktionen av den mjuka mannen som en utmaning för den traditionella diskursen om maskulinitet, där mjuk och man ställdes mot varandra.

Antagonism är diskursteorins begrepp för konflikt och uppstår när olika identiteter hindrar varandra från att etableras som gällande. Antagonism är en öppen konflikt mellan de olika diskurserna i en bestämd diskursordning och det är med hjälp av begreppet hegemoni (se

nedan) som man kan beskriva en upplösning av konflikten, genom att det sker en förskjutning av gränserna mellan diskurserna. Med andra ord kan ingen diskurs etablera sig totalt, den befinner sig alltid i konflikt med andra diskurser som definierar verkligheten annorlunda och som därmed anger andra riktlinjer för det sociala handlandet. Bestämda diskurser kan vid vissa historiska tidpunkter ses som självklara och därmed stå oomtvistade (Winther Jørgensen & Phillips 2000:55,64).

Hegemoni eller hegemoniska interventioner är det tillstånd som upplöser ett tillstånd av antagonism. En hegemonisk intervention är en artikulation som genom en kraft återupprättar enighet i frågan. Kraft skall här ses som skilt från makt då Winther Jørgensen och Phillips (ibid:54-55) menar att ordet makt hänvisar till undertryckandet av faktiskt existerande möjligheter. Medan kraft hänvisar till uteslutning av andra möjligheter, i den konkreta konstruktionen av en bestämd ordning. Den hegemoniska interventionen anses ha lyckats om en enda diskurs åter dominerar där det tidigare rådde konflikt. Antagonismen är därmed upplöst.

3.5 LITTERATUR OCH DATAINSAMLING

I datainsamlingsprocessen fokuserade vi på sökord kring dels hemlöshet, men även på vad vi tror är med och skapar föreställningar om hemlöshet. Vilka är de aktörer som är med och skapar och påverkar diskurserna av hemlöshet? På vilket sätt påverkar detta våra föreställningar? Med andra ord har vi valt bort att söka på ord som vi uppfattar ingår i olika diskurser och förklaringar till hemlöshet, som till exempel missbruk. Vi använde oss av sökorden ”hemlöshet”, ”diskursanalys”, ”föreställningar” och ”bilder”. Syftet med uppsatsen är inte att förklara vilka orsaksförklaringar som kan ligga till grund för hemlöshet, utan vad det är som med och konstruerar diskurser runt hemlöshet.

3.6 VAL AV ARTIKLAR

De artiklar vi har valt att använda oss av är hämtade från dagstidningen Göteborgs-Posten (GP) och månadstidningen Faktum. Artiklarna är slumpmässigt valda mellan åren 2005-2008. Merparten av Faktums utgåvor innehåller en artikel om en hemlös persons vardag, då artiklarna i Faktum inte fans för oss att tillgå elektroniskt lagrade valde vi slumpmässigt ut tidningar fysiskt vid ett besök på stadsbiblioteket tills vi fann fem nummer som skildrade en hemlös persons vardag. GP:s artiklar kunde sökas elektroniskt, vi begränsade våra sökkriterier efter de valda åren och efter en beskrivning av en hemlös persons vardag, vilket resulterade i åtta artiklar av vilka vi slumpmässigt valde ut fem.

I Göteborg är GP den ledande tidningen bland dagspress. På GP:s hemsida (www.gp.se) skrivs följande:

”Göteborgs-Postens ledarsida är liberal...Via papperstidningen och GP:s övriga kanaler når vi 630 000 läsare varje dag”

Anledningen till att vi har valt GP är att vi tror att den genom sin ledande position, är en av de medieaktörer som skapar och upprätthåller föreställningar om hemlösa och hemlöshet både i Göteborg men också i andra delar av landet. I Göteborg finns tidningen ”Faktum - de hemlösas tidning”, en månatlig tidning som säljs av hemlösa som bland annat skildrar hemlösas situation i Göteborg. På Faktums hemsida (www.faktum.nu) beskrivs tidningen som:

”Göteborgs månatliga gatutidning med ungefär 48 000 läsare... Det finns en massa människor i den här stan som inte har någonstans att bo. Vi vill göra något åt det. Vi vill göra något för att göra det lättare att få tillbaka förlorad självkänsla och värdighet. För att hjälpa människor att hjälpa sig själva. Därför finns Faktum”

Faktum ser vi som en tidning som har en ambition att presentera alternativa bilder av hemlösa och därmed även ambitionen att påverka rådande bilder av hemlöshet.

3.7 VALIDITET, RELIABILITET OCH GENERALISERBARHET

När man söker i litteratur om diskursanalys och dess förhållande till validitet, reliabilitet och generaliserbarhet står man, enligt vår tolkning inför ett problem. Diskursanalys bygger på konstruktionism och utgår då inte på samma sätt från dessa etablerade begrepp. Inom konstruktionismen hävdas ofta att det inte kan finnas en oberoende verklighet. All kunskap är socialt konstruerad och kan därför aldrig avspegla en entydig verklighet (Börjesson&Palmlblad 2007:9). Det är från denna utgångspunkt som vi som författare har valt att förhålla oss till vårt material. Så snart språk används så har vår verklighet konstruerats och sammanhang har skapats. När verkligheten har producerats är det svårt att hävda att det finns någon objektiv validitet, reliabilitet eller generaliserbarhet utanför de språkliga framställningarna. Kvale (1997:215) menar att frågan om vad som räknas som valid kunskap inbegriper filosofiska frågor om vad som är sanning. Det finns enligt honom tre olika sanningskriterier som har sin hemvist i var sin filosofisk tradition; korrespondenskriteriet som har varit central i positivistisk samhällsvetenskap, koherensskriteriets starka position har funnits inom hermeneutiken och matematiken och det pragmatiska kriteriet som har varit central inom marxistisk filosofi och pragmatismen. Dessa sanningskriterier skall ses som abstraktioner från en helhet, där en allsidig verifiering av det kvalitativa forskningsresultatet kommer att innehålla inslag av samtal, observation, och interaktion. Korrespondenskriteriet ser på vilket sätt kunskapsutsagan stämmer överens med den objektiva världen. När det gäller koherensskriteriet hänförs denna till en utsagas motsägelsefrihet och dess inre logik. Det pragmatiska kriteriet relaterar sanningen i ett uttalande till dess praktiska konsekvenser (ibid.). I den postmoderna tidsåldern har grunderna för en sann och valid kunskap om en objektiv verklighet upplösts och har ersatts av en tro om att sanning skapas genom dialog(1997:216). Inom diskursanalysen blir då grundfrågan snarare inriktad på vad som kvalificerar sig som verklighet och sant i en viss tid och i ett visst sammanhang. Diskursanalysen kan visa på att det finns ett begränsat urval av både berättelser och tolkningsramar vilka utgår från kulturella, historiska och genremässiga sammanhang. Diskurser är inte bara vad som förmedlas i olika sammanhang, utan också vad som gör det möjligt att förmedla det (Börjesson & Palmlblad 2007:11,12). Om vi utgår ifrån har som utgångspunkt att verkligheten inte är möjlig, eller för den delen relevant att prata om som oberoende av vår förståelse och våra kategoriseringar får inte heller validitet, reliabilitet och generaliserbarhet enligt vår uppfattning samma innebörd för forskningen som dessa begrepp

har haft tidigare. När man studerar diskurser har man alltid någon form av koppling eller förhållande till diskurserna. Även om vi i vårt arbete har syftat på att försöka distansera oss från diskursen kring hemlöshet och visa vad den består av så finns det ingen möjlighet att med hjälp av diskursteori att komma utanför diskursen och säga den enda "sanningen". Enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000:56) är också sanningen i sig självt alltid en diskursiv konstruktion. Diskursanalysen utgår då från att vår förståelse av världen bygger på språkliga klassificeringar som i grunden är godtyckliga och föränderliga sociala överenskommelser. Det innebär att det vi vet inte är något stabilt som kan tas för givet (Börjesson & Palmblad 2007:48). Men det faktum att diskursanalysen antar att vem som helst i princip begreppsligt kan omdefiniera världen annorlunda, eller det faktum att allt i princip skulle kunna vara annorlunda innebär inte en syn på att förändringar är lätta att genomföra (Börjesson & Palmblad 2007:49). Vi ser det som att diskursanalys hjälper oss att se vilka andra möjliga tolkningar som stängs ute av diskursen. Det faktum att det inte finns en enda sanning, och att allt i vår sociala värld kan omkonstrueras, betyder inte att allt hela tiden är inne i en "snabb" förändring. Det sociala är hela tiden delvis strukturerat på bestämt vis. Diskurserna kan ses som en broms till förändring eller en tröghet som vi är mer eller mindre fångade av, vilket kan göra det svårt att tänka i nya banor. Även om sanningen eller betydelsen aldrig ligger helt fast så är den aldrig heller helt ofixerad (Winther Jørgensen & Phillips 2000:56).

Målet med uppsatsen är alltså inte att presentera en sanning, det är inte, som vi tolkar det möjligt att göra med hjälp av diskursteori. Vårt urval av artiklar är också så begränsat att man inte heller kan tala om någon generaliserbarhet eller reliabilitet i vanlig bemärkelse, även om diskursanalys inte använder sig av dessa begrepp. Men vi kan förhoppningsvis inspirera till nya synsätt som öppnar upp och ökar mängden sanningar att välja mellan.

3.8. ETISKA REFLEKTIONER

Det empiriska materialet har hämtats från artiklar i Göteborgs-Posten och Faktum, i vissa fall med bilder och namn på hemlösa personer i artiklarna. Vi utgår ifrån att skribenterna har gjort etiska reflektioner över sitt egna material, och vi tror inte att någon

hemlös person i artiklarna kan känna sig utlämnad genom det sätt vi har använt empirin i uppsatsen.

Syftet har inte varit att granska hemlösa personer utan att undersöka hur två olika medieaktörer i Göteborg talar om fenomenet hemlöshet samt vilka konsekvenser detta kan få. Det är möjligt att skribenterna inte vill ingå i en diskursanalys. Vi har i viss mån tagit hänsyn till skribenterna genom att syftet med analysen är att granska tidningarna Göteborgs-Posten och Faktum, inte en fysisk person.

4. ANALYS OCH RESULTAT

Som det tidigare framgått består vår empiri av artiklar publicerade i Göteborgs-Posten (GP) och de hemlösas tidning i Göteborg, Faktum. Vid analysen av empirin fann vi tre element som återkom i uppbyggnaden av artiklarna nämligen:

1. En beskrivning av de hemlösas vardagsliv.
2. Deras väg fram till hemlöshet.
3. Tecken som skildrar den hemlöses identitet samt i de flesta fall även invävd kritik mot myndigheter och andra aktörer som är i kontakt med hemlösa.

För att analysen skall vara så konsekvent som möjligt följer vi den ordningen i vår analys. Analysen inleds med att vi redovisar uttryck och ord (tecken) runt nodalpunkten (hemlöshet) i artiklarna. Detta för att underlätta för läsaren att följa den röda tråden genom diskursen och se vilka tecken och mästersignifikanter som genom ekvivalenskedjor i artiklarna kopplas till den hemlöses vardagsliv, vägen till hemlöshet, den hemlöses identitet samt kritik.

För att förenkla för oss själva och läsarna har vi utifrån vår teori och de begrepp som vi där presenterar skapat en analysmodell som vi har byggt upp i tre steg.

Första steget är att identifiera de tecken (med tecken syftas det på ord) i artiklarna som används för att beskriva hemlöshet

Andra steget är att beskriva de diskurser som framträder genom att se hur de olika tecken förhåller sig till den valda nodalpunkten hemlöshet.

Det tredje steget är att se på hur de olika tecknen skapar olika bilder av hemlöshet, se på vad som ryms i diskursen för att kunna redovisa för och namnge olika hemlöshetsdiskurser i GP och Faktum som vi har funnit under analysarbetet, och beskriva de olika bilder av hemlöshet som skapas.

För att ytterligare förtydliga ger vi först ett exempel på hur vi går till väga. Vi utgår från nodalpunkten som i vårt fall är hemlöshet, vi ser på artikeln för att identifiera de tecken som används för att beskriva hemlöshet.

”Det började med ett litet orange tält uppe på berget. Två år senare har paret skaffat en bil, en husvagn, en koja... Båda skjuter amfetamin, petar i sig piller och annat de kommer över” (Faktum nr 41, 2005, Camilla).

Här kan vi som första steg se att exempelvis amfetamin och husvagn används för att beskriva livet som hemlös. Andra steget blir att beskriva hur bilden av hemlöshet skapas genom att just använda tecken som amfetamin och husvagn. Exempelvis kan identitet då bli narkotikamissbruk då amfetamin kopplas till hemlöshet.

Det tredje steget blir att se vilka olika tecken som ryms i diskursen, redovisa bilden som skapas, namnge den och se hur den förhåller sig till andra diskurser som använder sig av andra tecken runt hemlöshet.

4.1 DISKURS – GÖTEBORGS-POSTEN

En av de utmärkande sakerna för diskursen runt hemlöshet i GP är att de använder sig av olika mästersignifikanter för att beskriva de hemlösas identitet. Vi har därför för att underlätta analysarbetet valt att dela in de olika hemlöshetskategorierna i fyra olika diskurser som vi har valt att benämna som **”svenssondiskursen”, ”invandrarkillediskursen” ”psykisksjuk diskursen” och ”lodis diskursen”**.

Den första diskursiva hemlöshetskategori som vi har valt att kalla **”svenssondiskursen”** bildas genom en ekvivalenskedja sammansatt av signifikanter som förmedlar bilden av att hemlöshet kan drabba vem som helst. En vanlig Svensson som tidigare har haft ett tillsynes framgångsrikt liv bestående av arbete och semesterresor, men så plötsligt brakar tillvaron samman och man blir förpassad till trappuppgångar och härbärgen.

”HAN OM NÅGON BORDE VETA. Efter att ha levt som en "Svensson" i hela sitt liv, brakade tillvaron samman när han skilde sig år 2000. Psykiskt, fysiskt, ekonomiskt och socialt...Jag **hankade** mig fram länge...En dag frågade volontären Kaj på träffpunkten Trappa ner: "Har du tio spänn, Nisse? Jag gav honom en tia och han sa: "Du har just köpt en husvagn"... i husvagnen på Åby campingplats, är det lika **prydligt** som i en **välskött** kajuta”

(Göteborgs-posten, 2007-02-11, Ett hem - Husvagnen för tio kronor blev vändpunkten för Nisse Olsson).

Exempel på de tecken och signifikanser som beskriver vardagslivet i ”**svenssondiskursen**” är **hankade sig fram, prydligt och välskött**. Dessa signifikanser menar vi ger oss en bild av relativt ordnad tillvaro trots ett liv som hemlös, där det fortfarande är viktigt att ha det **prydligt** och **välskött** samt att på ett självständigt sätt genom egen försörjning försöka klara sig själv, genom att **hanka sig fram**.

När vi analyserar de signifikanser som skildrar vägen till hemlöshet beskrivs livet innan ”kraschen” som ett ”normalt” liv där personen har haft tillgång till ett socialt nätverk, haft arbete och rest runt i stora delar av världen.

”Han som **jobbat** som kock, **rest** över halva världen, **haft egen restaurang** och alltid tagit vara på sig själv och **varken drack eller rökte**, var **plötsligt helt under isen** och fann sig boende i **trappuppgångar, härbärgen och gömslen i skogen**. Han fick två hjärtinfarkter i snabb takt och var nära att dö” (ibid.).

Exempel på dessa signifikanser som beskriver vägen till hemlöshet är, **jobbat, rest, haft egen restaurang, varken drack eller rökte, plötsligt helt under isen, trappuppgångar, härbärgen, gömslen i skogen**. Genom att skildra de hemlösa med hjälp av dessa signifikanser ges det, enligt oss, en bild av att hemlöshet är något som kan drabba vem som helst, en vanlig ”svensson” utan drogproblem. I artikeln skildras en gift person som har jobbat, rest runt över hela världen och haft ett eget företag men som plötsligt genom en serie olyckliga omständigheter har hamnat under isen.

Även de tecken som vi tolkar som mästersignifikanter, skildrar det i denna artikel en bild av en ”svensson” som strävar efter att återfå sin forna identitet som en självständig, ”respektabel” samhällsmedborgare som vill göra rätt för sig (ibid.).

”NISSE HADE HELT PLÖTSLIGT FÅTT någonstans att ta vägen. Och inte långt därefter blev han legitimerad Faktumförsäljare, med sin **egen plats** utanför Systembolaget i Nordstan. Att börja sälja Faktum var det vettigaste jag gjort på många år. Det gav mig en **egen inkomst**, så jag kunde klara mig själv. Det var en fruktansvärd lycka” (ibid.)

Exempel på mästersignifikanter i artikeln är, **egen plats** och **egen inkomst**. Med dessa identitetsskapande tecken beskriver citatet ovan vilken betydelse en egen plats och egen inkomst, hade för den hemlöse personens självkänsla. Vi tolkar det som att en egen plats i ett offentligt rum, där han kunde sälja Faktumtidningar och som gav honom en egen inkomst, fick honom att växa.

Den andra hemlöshetskategorin ”**invandrarkillediskursen**” beskrivs som en ny grupp/identitet av hemlös(a) som lever i gränslandet mellan att vara bostadssökande och hemlös. Ekvivalenskedjan målar här upp en gruppidentitet som nyanländ flykting tillsynes utan några andra problem än bristen på bostäder i Göteborg. En grupp av människor som kämpar för att komma in på bostadsmarknaden men som samtidigt inte tas med i den officiella statistiken eller passar in de vanliga beskrivningarna av hemlöshet. Följande citat från GP illustrerar detta.

”Den här veckan genomför Socialstyrelsen en nationell inventering av hemlöshet. En återkommande fråga är vem som egentligen ska ingå i kartläggningen. Krasst uttryckt: Var går gränsen mellan att vara hemlös och bostadssökande? Sannolikt hamnar 20-årige Said Ali Mohamed utanför statistiken”

(Göteborgs-Posten 2005-04-26, Said räknas inte i statistiken).

Vid analysen av **invandrarkillediskursen** fann vi följande signifikanser som beskrev vardagslivet, **sover Said hos någon kompis, trappuppgång, promenerar planlöst på stan hela nätterna, saknar fast adress, utan tak över huvudet, utlämnad och ensam.**

”För det mesta **sover Said hos någon kompis**. Ibland kryper han ihop i en **trappuppgång**. Eller **promenerar planlöst på stan hela nätterna**... Sannolikt hamnar 20-årige Said Ali Mohamed utanför statistiken. Och då spelar det ingen roll att han **saknar fast adress** och ofta är **utan tak över huvudet**... Han går andra året på Vingagymnasiet, kämpar hårt för att lära sig bättre svenska. Resten av vårterminen praktiserar han i en frukt- och grönsaksaffär. Kanske finns det fast jobb för honom där. Och sedan en bostad? En av hans lärare... håller tummarna. Hon upprörs över att se hur dåligt han mår. Jag har aldrig varit med om någon elev som varit så **utlämnad och ensam**” (ibid.)

Dessa signifikanser anser vi inte skildrar en vardagsmiljö med sociala problem som missbruk eller psykisk sjukdom utan ger oss en bild av en person som befinner sig i en ny hemlöshetssituation. I artikeln skildras en person som har tillgång till ett socialt nätverk och tack vare detta kan **sova hos kompisar**. Då han statistiskt sett inte räknas som hemlös beskrivs det i artikeln som **att sakna fast adress** och **utan tak över huvudet** är bekymmer som kommer i andra hand. Sids lärare berättar om hur hon ser på situationen och där hon beskriver att hon upplever att han är **utlämnad och ensam**.

När vi analyserar de signifikanter som skildrar vägen till hemlöshet beskrivs det i GP på följande vis, **tillhör den växande grupp av flyktingar, skriande bostadsbrist, han har inga andra sociala problem, nyanlända flyktingar**.

”**Han tillhör den växande grupp av flyktingar** som trots **skriande bostadsbrist** valt att stanna i Göteborg sedan de fått uppehållstillstånd... **Han har inga andra sociala problem**, men blir orolig och får svårt att koncentrera sig när han inte vet var han ska bo... enhetschef på Flyktingenheten nordost, förklarar att bostad inte ingår i det "paket" som erbjuds **nyanlända flyktingar** i Göteborg. Eftersom bostadssituationen är så svår informeras i stället alla som får uppehållstillstånd om att de kan få hjälp att flytta till en ort där det finns lediga lägenheter” (ibid.).

Här tycker vi att GP belyser det faktum att hemlösa inte är en homogen grupp utan att det består av många olika grupper. Det beskrivs i artikeln att kombinationen av **nyanlända flyktingar** och en **skriande bostadsbrist** är en av de orsaker som kan leda till hemlöshet. Vi tolkar detta som att de signifikanserna som GP använder skildrar strukturella problem som orsak till hemlöshet, snarare än individuella tillkortakommanden.

De tecken som vi tolkar är mästersignifikanter beskriver en ny kategori av hemlösa, **praktiserar, kämpar hårt för att lära sig bättre svenska**.

”Said säger att han inte förstår hur han ska bära sig åt för att få en lägenhet. Han går andra året på Vingagymnasiet, **kämpar hårt för att lära sig bättre svenska**... Resten av vårterminen **praktiserar** han i en frukt- och grönsaksaffär” (ibid.)

Här beskriver GP en mästersignifikant som vi ser är skild från, av oss vedertagna identiteter av hemlösa. Istället skildras här en ung elev som kämpar på med utbildning och med att lära

sig det svenska språket. Vi tolkar det som att detta är en aktiv person som på olika sätt försöker göra det han kan för att förändra sin situation. Den skildrade identiteten tycker vi inte länkas ihop med signifikanser som står för sociala problem. Denna diskurs menar vi påminner om svenssondiskursen, då den beskriver personer som är aktiva i att förändra sin situation.

Den tredje hemlöshetskategorin som vi valt att benämna som **”psykisksjuk diskursen”**, återfanns i två GP artiklar och karakteriseras av signifikanter som beskriver de hemlösa på ett sätt som vi tolkar som att, å ena sidan är frågan om psykiskt sjuka personer och å andra sidan beskrivs personerna som att de inte är tillräckligt sjuka för att till exempel bli tvångsomhändertagna. Personerna beskrivs i artiklarna med att de har en stark integritet och att de vägrar att ta emot någon som helst hjälp eller stöd. De vill inte ingå i ”systemet” förrän de har fått upprättelse gentemot ”konspirationer” och ”kartläggningar”. GP:s skildring av detta.

”Man la krokben för mig. Det finns ett nätverk som förföljer mig, säger mannen och berättar hur alla - studentkamrater, grannar, arbetskamrater, socialarbetare - förföljt honom och vägrar honom upprättelse”
(Göteborgs-Posten, 2005-12-12, Psykiater med stövlar).

”Hennes yrkesliv, som psykolog, upphörde vid slutet av 60-talet när hon ”tröstade ett barn med Gud”
(Göteborgs-Posten, 2006-10-18, Maria utan hem i 24 år).

Vid analysen av **psykisksjuk diskursen** är följande signifikanser det som beskriver vardagslivet, artikel 1: **tält, gömt sitt läger, lever han som en halvtam räv**. Artikel 2: **har pengar men ändå inte får komma in på vandrarhemmet eller det billiga hotellet, systemet kränker mig, trappuppgångar**.

Artikel 1.

”I en skog nära dig bor en medelålders psykiskt sjuk man i **tält** sedan flera år. Djupt inne i granskogen har han **gömt sitt läger**. Där **lever han som en halvtam räv**. Mörkt, kallt, blött” (Göteborgs-Posten, 2006-12-12, Psykiater med stövlar).

Artikel 2.

”Det svåraste är när man har pengar men ändå inte får komma in på vandrarhemmet eller det billiga hotellet. Bara för att de förstått att man är hemlös... har varit utan bostad i 24 år, förutom under sju år på 90-talet när hon

bodde i Jerusalem. **Trappuppgångar** har varit hennes vanligaste sovplats. Hon har erbjudits hjälp men vill inte gå med på villkoren; **"systemet kränker mig"** (Göteborgs-Posten, 2006-10-18, Maria utan hem i 24 år).

Dessa signifikanser sett ur GP:s perspektiv ger enligt oss en bild av ett dubbelt utanförskap i form av att en person lider av både psykisk sjukdom och hemlöshet. Vi tolkar det som att sjukdomen blir ett hinder för att hyra ett rum även när det finns pengar till det, man gömmer sig i skogen och **lever som en halvtam räv**. Diskursen blir svårtolkad och vår bild blir kluven. Hur avvikande kan en person vara utan denne ses som "psykiskt sjuk" är något man kan fråga sig? Diskursen använder sig av signifikanser som vi tolkar det kan kopplas till psykisk sjukdom, utan att explicit säga att det handlar om en psykiskt sjuk person.

När vi analyserar de signifikanser som skildrar vägen till hemlöshet använder sig GP av följande tecken, artikel 1: **valde inte det här, la krokben för mig, nätverk som förföljer mig, studentkamrater, grannar, arbetskamrater, socialarbetare förföljt honom, vägrar honom upprättelse, vägrar ta emot någon som helst hjälp innan han fått rätt.**

Artikel 2: **yrkesliv som psykolog, upphörde vid slutet av 60-talet när hon "tröstade ett barn med gud", erbjudits hjälp men har inte kunnat gå med på villkoren.**

Artikel 1.

"Jag **valde inte det här**. Man **la krokben för mig**. **Det finns ett nätverk som förföljer mig**, säger mannen och berättar hur alla - **studentkamrater, grannar, arbetskamrater, socialarbetare - förföljt honom och vägrar honom upprättelse...** Mannen vägrar ta emot någon som helst hjälp innan han fått rätt"

(Göteborgs-Posten, 2006-12-12, Psykiater med stövlar).

Artikel 2.

"Jag är de sociala myndigheterna mycket tacksam. De har varit mig till stor hjälp. Och jag är så tacksam mot alla dessa människor som kallas utslagna och som jag varit omgiven av. Om man talar med en så kallat utslagen med respekt, så får man respekt tillbaka. Efteråt berättar Maria detaljerat för GP om sitt liv men vill inte uppge sitt efternamn. **Hennes yrkesliv, som psykolog, upphörde vid slutet av 60-talet när hon "tröstade ett barn med Gud...**Helt uppgiven kom jag till Göteborg 1982 och här har jag inte kunnat få hjälp till bostad. Det vill säga, **hon har erbjudits hjälp men har inte kunnat gå med på villkoren...** Hennes krav på "sekretess" gäller också gentemot fastighetsägare. Jag har aldrig druckit och socialen vet att jag inte är den som spårar ur. Jag tycker om

dem som jobbar med mig på socialen. Men de säger: en fastighetsägare kan aldrig gå med på att inte veta vem du är” (Göteborgs-Posten, 2006-10-18, Maria utan hem i 24 år).

I den första artikeln tycker vi att GP:s bild av det dubbla utanförskapet stärks. Den ”psykiska sjukdomen” gör att personen upplever sig som offer av förföljelse, vilket gör att orsaksförklaringarnas betoning (i detta fall psykisk sjukdom) hamnar på individen och att de vägrar att ta emot samhällets hjälp, Personerna känner sig kränkta av systemet och vill ha någon form av ursäkt eller bekräftelse från myndigheternas sida innan de kan acceptera någon hjälp.

Även de tecken som beskriver mästersignifikanter i artikeln är utifrån GP:s perspektiv både kopplade till ”psykisksjukdom” och ett tillsynes självvalt utanförskap. GP beskriver detta i artikel ett på följande vis.

”Kommunalrådet..., som tagit ut mig i skogen för att bevisa att kommunen inte kan hjälpa alla uteliggare att komma under tak, ser hjälplöst på mig och frågar: - Var tar socialtjänstens ansvar slut? **Han vill detta. Han klarar sig utmärkt i sitt tält. Han är inte tillräckligt psykiskt sjuk för att bli tvångsomhändertagen**” (Göteborgs-Posten, 2006-12-12, Psykiater med stövlar).

I artikel två beskrivs mästersignifikanterna med tecknen, **fri människa med integritet, de ska psykologisera mig fastän de kan mycket mindre än jag.**

”**Jag är en fri människa med integritet...** Jag har aldrig druckit och socialen vet att jag inte är den som spårar ur. Jag tycker om dem som jobbar med mig på socialen. Men de säger: en fastighetsägare kan aldrig gå med på att inte veta vem du är. Och på kommunens organisation för de hemlösa, Altbo, blir hon lätt arg. **De ska psykologisera mig, fastän de kan mycket mindre än jag.** Maria ger inget argsint intryck, tvärtom, men hon säger att hon är rasande också på Stadsmissionen och Räddningsmissionen. Och det vet de om” (Göteborgs-Posten, 2006-10-18, Maria utan hem i 24 år).

Bilden är tudelad, myndigheterna kan med hjälp av bland annat media beskriva det som att detta är individer med en självvald hemlöshet, eller individer som inte är tillräckligt sjuka för att få hjälp. Denna oklara identitet menar vi orsakar en ansvarsförskjutning med förvirring som följd. Med detta menar vi att det är svårt att veta vilka/vem i samhället som bär ansvaret

för dessa människor är det socialtjänsten, psykiatrin eller någon annan, och att den klivna identiteten skapar förvirring runt vilken grupp av hemlösa de tillhör. Vi anser att detta kan få som följd att samhällets hjälpinsatser riskerar att ha fel fokus.

Den fjärde och sista hemlöshetskategorin i GP som vi valt att benämna som **”lodisdiskursen”** och är den bild, som vi själva känner igen som en stereotyp av en hemlös, sittandes i Centralen, Nordstan eller liggande i sitt eget piss på Nils Ericsson terminalen, för påverkad för att komma in på det drogfria boendet. I GP skildras detta såhär:

”Längst bort i Nils Ericsons-terminalen hittar vi Timo i sitt eget piss. Eftersom han har ett drogfritt boende kan han inte få en säng för natten av kommunens socialjour. ”Lyckligtvis” är Timo så full att kommunens tillnyktringsenhet tar emot honom utan ett formellt biståndsbeslut från socialjouren”

(Göteborgs-Posten, 2006-02-28, Bland utslängda göteborgare)

Vid analysen av **lodisdiskursen** är det följande signifikanser som beskriver vardagslivet, **sitter i ett prång, fryser så tårarna rinner och benen skakar, tinar upp honom i en filt, utsvulten, klarar inte tyngre mat, Timo i sitt eget piss, Nils Ericsons-terminalen, Centralen och Nordstan, Lena har en trappuppgång som väntar.**

” Lena är snart 80 år och har, säger hon, bott många år på Centralstationen. Jag träffar henne sent söndag kväll. Snart stänger Centralen och Nordstan. När natten är som kallast finns inga värmestugor. **Lena har en trappuppgång som väntar**... Vi finner Bengt-Erik av en tillfällighet. Han **sitter i ett prång** på Otterhällan och **fryser så tårarna rinner och benen skakar**. På socialjouren har han fått nej till bistånd med motiveringen att han inte är skriven i Göteborg... Vi tar med Bengt-Erik till katolska församlingen och tinar upp honom i en filt...Längst bort i **Nils Ericsons-terminalen** hittar vi **Timo i sitt eget piss**. Eftersom han har ett drogfritt boende kan han inte få en säng för natten av kommunens socialjour. ”Lyckligtvis” är Timo så full att kommunens tillnyktringsenhet tar emot honom utan ett formellt biståndsbeslut från socialjouren”

(Göteborgs-Posten, 2006-02-28, ibid.).

Detta tycker vi målar upp vad vi själva skulle vilja kalla en klichéartad bild av hemlösa i Göteborg, personer som sitter på Centralen eller Nordstan, skakiga och utsvultna, smutsiga och nerpissade. Denna grupp tror vi finns i människor medvetande om man ställer frågan om hur de beskriver hur en hemlös person ser ut.

När vi analyserar de signifikanter som skildrar vägen till hemlöshet använder sig GP i denna artikel av följande tecken, **fulländat moment 22, Portad på det drogfria boendet, Portad av socialjouren.**

”Eftersom han har ett drogfritt boende kan han inte få en säng för natten av kommunens socialjour. ”Lyckligtvis” är Timo så full att kommunens tillnyktringsenhet tar emot honom utan ett formellt biståndsbeslut från socialjouren. Hade Timo varit bara lite full hade han suttit fast i ett **fulländat moment 22, portad på det drogfria boendet** eftersom han druckit. **Portad av socialjouren** eftersom han har ett drogfritt boende” (Göteborgs-Posten, 2006-02-28,ibid.).

Här ges bilden av att hemlösheten är en följd av olika krav ställda av myndigheter, som den hemlösa inte kan uppfylla, signifikanserna ger en bild av en person som sitter i kläm mellan olika regelsystem. Denna diskurs påminner om den Thörn (2004:231) beskriver som en hemlöshetsdiskurs som i hög grad kan definieras som en myndighetsdiskurs.

Den mästersignifikans som används genomgående i denna artikel för att beskriva identitet är **uteliggare.**

”Måndag morgon. Det är 14 grader kallt ute. Bengt-Erik, 57 år, och tolv andra **uteliggare** vaknar i Katolska kyrkans gymnastiksal på Parkgatan i Göteborg” (ibid.).

Om vi försöker oss på att summera intrycken från de olika diskurserna av hemlöshet i GP så finns det som vi tolkar det en viss antagonism, eller diskursiv kamp, mellan de olika skribenterna i att skildra de hemlösa, som personer som aktivt försöker ändra sin situation, till att beskriva dem som personer, passiva till att ändra sin situation. Därför delade vi in analysen av GP i fyra olika hemlöshetskategorier/diskurser. I artiklarna finns det signifikanser som beskriver hemlöshet som ett strukturellt problem men även de signifikanser som beskriver orsaker till hemlöshet som ett problem på individnivå. Detta skulle kunna tolkas som att vissa skribenter mer ser sig som representanter för de hemlösa och deras situation än andra, och därigenom är måna att skildra de hemlösa som individer som kämpar för att få det bättre. Gemensamt för diskursen i GP är att det förs fram kritik mot olika myndigheter eller organisationer som inte tar sitt ansvar. Som exempel nämns ALTBO (nuvarande boendeverksamheten), frivilligorganisationer, kommunala verksamheter och politiker,

flyktingenheten, psykiatrin med mera. Sammantaget skulle vi vilja framställa diskursen i GP som bestående av signifikanser vilka ger bilden av ett brett spektrum med bakomliggande orsaker till hemlöshet. Även mästersignifikanserna anser vi uppvisar en bredd när de gäller hur hemlösas identitet i det sociala rummet beskrivs.

4.2 DISKURS - FAKTUM

Mästersignifikanterna eller identitetsskildringarna som används av Faktum ger i jämförelse med GP ett mer samstämmigt intryck. I analysen av Faktumartiklarna fann vi en utmärkande hemlöshetskategori som vi har valt att kalla den dualistiska diskursen. Diskursen tolkar vi som en blandning av utsatthet, samtidigt som man även visar upp en bild av frihet. Som ett exempel på detta ger Faktum en bild av dessa människor som inte vill ”anpassa” sig till rådande samhällsnormer.

”Fy fan vad jag mådde dåligt på slutet. Av att vara nykter. Jag kunde inte hantera det...du vet, jag blev så jävla normal på slutet. Jag såg hela jävla samhället och hela skiten. Och jag passade inte in där” (nr 49-2006, Hemma hos Bosse).

Men bakom bilden av frihet skildrad i Faktum ges även ett annat perspektiv nämligen utsatthet.

”Även om hon inte är rädd så är hon försiktig. Det finns såna som överfaller kvinnor, såna som vill skada eller våldta eller ännu värre saker” (nr 70-2008, Vargtimmen).

I analysen av den dualistiska diskursen i Faktum har vi funnit följande exempel på signifikanser som beskriver vardagslivet i artikel 41: **husvagn, skjuter amfetamin**, artikel 70: **rädda för att gå hit, en permanent utpost i landet utanför**, och artikel 58: **Meros - den totala galenskapen men också den totala friheten**.

Artikel 41.

”Det började med ett litet orange tält uppe på berget. Två år senare har paret skaffat en bil, **en husvagn**, en koja... **Båda skjuter amfetamin**, petar i sig piller och annat de kommer över” (nr 41-2005, Camilla).

Artikel 70.

”förstår du att tjejer är **rädda att gå** hit? Vill någon överfalla dig är det bara och sätta sig här och vänta. Ingen kan höra dig skrika...som en spöklig farkost i någon dystopisk framtidsvision. Tillfället -kommunens uppsamlingsplats för hemlösa, eller **en permanent utpost i landet Utanför**” (nr 70-2008, Vargtimmen).

Artikel 58.

”när det blir mer plats fysiskt, blev det mer plats psykiskt. **Meros** är Gökboet och Mad Max. **Den totala galenskapen, men också den totala friheten**” (nr 58-2007, Meros camping).

I artiklarna skildras olika bilder av frihet, att det kan vara eggande med droger, och inte alltid en önskan om att byta liv och sluta knarka, samtidigt beskrivs ett liv i utsatthet och misär. Artiklarna skildrar att det finns en önskan om det fria livet samtidigt som man inte gör sig några illusioner om framtiden. Enligt oss skapas det en dualistisk bild, en blandning av den totala friheten och den totala misären.

Signifikanser som beskriver vägen till hemlöshet består i Faktum av exempelvis artikel 41: **kungen i stan**, artikel 70: **sket jag i lägenhet och allting**, artikel 49: **passade inte in, det sprack**, artikel 59: **boendet blev ett problem, svårt att hålla i pengarna**, artikel 58: **lägger hellre pengar på knark, årtal av bråk, psykutbrott, rädda grannar, knarkhandel**.

Artikel 41.

”Jag tjänade så mycket pengar då va. Jag var **kungen i stan**. Åkte taxi för sextusen i månaden, hade VIP-kort på krogarna, gick före i köerna. Då var jag en solstråle” (nr 41-2005, Camilla).

Artikel 70.

”Det var när min kille dog. Då sket **jag i lägenheten och allting**” (nr 70-2008, Vargtimmen).

Artikel 49.

”fy fan vad jag mådde dåligt på slutet. Av att vara nykter. Jag kunde inte hantera det...i efterhand är han inte särskilt förvånad att **det sprack**...det verkar inte ens bekymra honom särskilt mycket. Du vet, jag blev så jävla normal på slutet. Jag såg hela jävla samhället och hela skiten. Och jag **passade inte in** där” (nr 49-2006, hemma hos Bosse).

Artikel 59.

”**Boendet blev ett problem** och sedan dess har han bott i rum som socialen betalar, ibland på hotell och ibland ute...han hade vanligt jobb i många år och hade alltid klarat sig själv, även om han har haft **svårt att hålla i pengarna**” (nr 59-2007, Tage).

Artikel 58.

”Fast det kostar ju 6300 i månaden att bo här så de lägger **väl hellre pengarna på knark**...Meros är **åratal av bråk**. Sönderslagna bilar, rutor. **Psykutbrott och rädda grannar**. Möten med politiker, insändare och **knarkhandel**” (nr 58-2007, Meros camping).

Även här tycker vi att det ges en dualistisk bild, de hemlösa beskriver en fest som aldrig slutar, man romantiserar och visar upp en bild där man exempelvis kan vara ”kungen i stan” med vipkort, man har försökt att passa in men det är ingen idé. Faktums diskurs ger en bild av att det hårda samhällsklimatet slår mot de personer som vill vara ”annorlunda”. Diskursen säger att bostadsmarknaden låser ute dem men samtidigt ges bilden av år av missbruk, social misär och åratal av bråk.

Dualismen återkommer när vi analyserar de identitetsskapande mästersignifikanterna exempelvis i artikel 41: **tunga narkomaner**, artikel 49: **varken i svenssonlivet eller i den typiska tillvaron som pundare på samhällets botten**.

Artikel 41.

”dessutom är både Camilla och Per **tunga narkomaner**..Camilla däremot har inte alls någon lust att sluta knarka”(nr 41-2005, Camilla).

Artikel 49.

”nånstans mittemellan. **Varken i svenssonlivet eller i den typiska tillvaron på samhällets botten**. Där är Bosse.”(nr 49-2006, Hemma hos Bosse).

Vi tolkar det som om identiteten svävar mellan missbruk och frihet och vi tycker att citatet ovan sammanfattar hur komplexa frågor är som rör hemlöshet och identitet.

En annan utmärkande del av Faktums diskurs är att vi upplever det som att signifikanserna runt nodalpunkten bygger företrädevis på slang, en form av subkulturella uttryck (”pundartugg”). Exempel på slang som används i Faktum artiklarna.

”Jag är rätt fluddrad nu ännu, dom där pillren var starka...båda skjuter amfetamin, petar i sig piller och annat de kommer över” (nr 41-2005, Camilla).

Språket och valet av signifikanser i Faktum förmedlar enligt oss ett mer skönlitterärt intryck med inslag av vad vi tolkar som svart humor.

”alla verkar väldigt stolta över honom. Jag frågar om han kan prata med oss senare och han visar arslet och går in igen. Jag tar det som ett ja” (nr 58-2007, Meros camping).

Vi tycker att Faktums diskurs på detta sätt får en större slagkraft, och påverkar oss. Det blir både intressantare att läsa och lättare att ta till sig. Språket tolkar vi som dokumentärt och ocensurerat.

” Hon skriker att hon inte vill bli smittad av några elektroder eller sökare. Elektroder som hennes mamma och andra som vill henne ont försöker ge henne hela tiden. Hon hävdar att teet som hon just druckit var förgiftat. Camilla springer ut i hallen och stoppar en stålgalge i halsen. Hon kräks på hallgolvet och försvinner ut genom dörren.” (nr 41-2005, Camilla).

Även på detta sätt tycker vi diskursen får en större slagkraft, det blir spännande som läsare att träda in i denna okända värld som målas upp. I botten av Faktums diskurs finns en kritik mot samhället och behandlingen av personer som befinner sig i ett utanförskap. För att sammanfatta Faktums diskurs kring hemlöshet är artiklarna både roande och oroande. Vi tolkar detta som att diskursen kan vara mer kommersialiserad men att den även är utformad för att ge de hemlösa en röst i media, men även med en ambition att vara tillräckligt intressant för att vi som läsare skall köpa ett nummer av Faktum i månaden. Här vill vi vara noga med att påpeka att det vi skriver inte skall uppfattas som något negativt, att skapa något som genererar pengar behöver inte ses som något dåligt i våra ögon, eller leda till en diskurs som förmedlar mer eller mindre kunskap om gruppen som representeras. Snarare kan det vara så att friheten ökar att själv välja vilka signifikanser man vill koppla till gruppen om man själv äger och driver en tidning, ställt mot att exempelvis vara beroende av kommunala bidrag för att driva verksamheten. När vi analyserar signifikanserna i Faktum bildas i våra ögon en mer säljande diskurs som kan nå ut till nya grupper av läsare, denna aspekt på Faktums diskurs vill vi lyfta men utan att lägga någon värdering i att tjäna pengar.

4.3 DISKURSERNAS FÖRHÅLLANDE TILL VARANDRA.

Vi ser det som att Faktum på ett plan kan liknas vid det som vi under kapitlet 2.1. kallar ”Diskurs som inkomstkälla”. Hans Swärd (2001:63) menar att om annonskampanjerna från Stadsmissionen skulle beskriva att hemlöshet beror på byråkratiska välfärdssystem, allmänhetens brist på empati, sensationshungriga journalister eller politikernas underlåtenhet att vidta åtgärder, så skulle de sannolikt få ett mer negativt mottagande. Enligt oss lyckas Faktum delvis med hjälp av valet av signifikanser beskriva denna komplexitet, genom att använda ett uppkäftigt språk, blandat med ironi och svart humor skapas en i våra ögon mer unik diskurs. Faktum och Situation Sthlm ingår i samma gatutidningsdiskurs. En diskurs som Meeuwisse och Magnusson (2000:335) har undersökt, och som vi kort redovisar för under kapitel 2.1. där de hemlösa skildras med inslag av luffarens frihetsideal och spår av amerikanska förebilder. Faktum lyckas enligt oss att skapa en diskurs som uppmärksammar hemlösa utan att det blir tråkig läsning. GP lever inte på lösnummersförsäljning och artiklar kring hemlöshet, det finns andra områden som GP kan tänkas vara mer intresserade av att skapa en engagerande diskurs runt. Faktum är en blandning av en kommersiell och social verksamhet, och måste hålla hemlöshetsfrågan levande, sälja ett nytt nummer varje månad, göra diskursen tillräckligt kommersiellt gångbar, för att pengarna skall fortsätta att komma in till de hemlösa som säljer och de anställda som producerar tidningen. Även om bilden av hemlöshet kan upplevas som ganska snäv i Faktum, så tror vi att, diskursen i sig hjälper till att belysa hemlösa och hemlöshetsfrågor. Vi ser Faktums diskurs som en ambition att vara en representant för hemlösa i större grad än GP.

Vi ser ingen öppen antagonism eller diskursiv kamp om flytande signifikanser mellan diskursen i Faktum och diskursen i GP. Det finns dock en skillnad när det gäller användandet av de mästersignifikanser som skapar identiteter av hemlösa, men det råder ändå en viss form av konsensus då båda diskurserna för fram kritik mot ett rådande system.

Man kan på ett plan se det som att Faktums diskurs balanserar på gränsen till vad som Swärd (2003:166) beskriver som socialpornografi och att det svänger kraftigt i diskursen mellan att beskriva hemlösa som fria individer eller personer som lever i misär. Vi tolkar dock detta som

att Faktums ambition är att vara en röst för de mest utsatta av de hemlösa och inte för hela gruppen.

4.4 RESULTAT

Hur framställs hemlösa i Göteborgs-Posten (GP) och i Tidningen Faktum?

Diskursen runt hemlöshet bygger i GP på ett, som vi tolkar det, stort användande av flera olika mästersignifikanter. Detta skapar en bredd både kring hur hemlöshet och de hemlösas identiteter beskrivs. Uppenbarligen bidrar denna bredd till att det finns ett större urval av signifikanter i GP som kopplas till nodalpunkten ”hemlös” i jämförelse med Faktums mer snäva perspektiv. Samtidigt vet vi inte om denna bredd enbart blir tydlig då man, så som vi har gjort, väljer att studera fem olika artiklar samtidigt. Ser man på artiklarna som isolerade och separerade från varandra över tid, så som en ”vanlig” läsare troligen får materialet presenterat för sig, kan det hända att skildringen av de hemlösa snarare byggs på en ganska snäv bild. Den bredd som vi har funnit i GP:s artiklar tror vi kanske till viss del därför vara ett resultat av att vi har jämfört fem artiklar som är publicerade under en period då hemlöshet har debatterats flitigt.

De olika hemlöshetsdiskurserna som vi fann i GP valde vi att kalla för ”svenssondiskursen”, ”invandrarkillediskursen”, ”psykiskt sjukdiskursen” och ”lodisdiskursen”. Av de fem artiklar som vi studerade var det psykiskt sjukdiskursen som förekom i två artiklar, de andra diskurserna representerades av en artikel vardera. ”Svenssondiskursen” ger en bild av att hemlöshet är någonting som genom en plötslig händelse kan hända vem som helst. Med ”invandrarkillediskursen” ville GP, enligt vår tolkning, synliggöra en grupp av hemlösa som befinner sig utanför den officiella statistiken och tidigare inte har representerats av ett diskursivt böjningsmönster. Denna grupp skildras som drabbade av strukturella orsaker snarare än sociala problem. ”Psykisksjuk diskursen” som vi fann i två artiklar skildrar den hemlöse, som en person utan sjukdomsinsikt och som vägrar att ta emot hjälp. Denna grupp framställs i GP som att den befinner sig ett vakuum någonstans emellan psykiatrins och socialtjänstens ansvarsområde. ”Lodisdiskursen” bygger enligt oss på en klassisk stereotypifiering av hemlösa personer som fyllekärringar/gubbar som irrar omkring offentliga miljöer.

Faktum har genomgående en mer likriktad användning av de signifikanser som beskriver hemlösa och dess identitet i sina artiklar. Vi har valt att kalla denna diskurskategori för ”den dualistiska diskursen”. Dualismen består dels av en blandning av luffarens frihetsideal, som skildras genom en önskan att stå utanför samhällssystemet, och dels ett liv i misär och missbruk. Här tolkar vi det som att det finns en ambition att beskriva hur komplex bilden av hemlösa är. Som läsare blir det i sin tur svårt att fastställa en enda identitet av de signifikanser och mästersignifikanser som används runt nodalpunkten ”hemlös”. Bruket av olika signifikanser gör, enligt vårt sätt att se det, att man som läsare ser samma person med flera olika identiteter i en och samma artikel. Framförallt blir detta tydligt när en person ges signifikanser som relateras till bilder av både frihet och missbruk. Vår nyfikenhet på den verkliga personen ökar därför i den dualistiska diskursen. Man ser mer än bara en identitet som hemlös. Det finns mer där bakom som skymtar fram, ett spännande liv, ett tragiskt liv, en blandning. Det dokumentära bruket i signifikansen ökar också vår nyfikenhet. Vi fascineras och vill veta mer.

Hur skiljer sig de två aktörernas sätt att tala om hemlösa?

Vi tolkar det som att GP:s diskurs har en större spännvidd. De sträcker sig från en stereotypifiering av hemlösa till en mer nyanserad och mångsidig beskrivning när det gäller att visa alternativa bilder av hemlösas identitet i det sociala rummet. Men samtidigt blir denna bild tydlig först när man jämför olika artiklar med varandra. Ser man artiklarna var och en för sig ges snarare ögonblicksbilder av en typ av hemlösa som aldrig ställs bredvid någon annan. Detta gör att diskurserna ger ett snävt budskap. Olika identiteter beskrivs men inte i samma artiklar. Signifikanserna som används är inte heller lika ”slagkraftiga” i våra ögon som i Faktum. Signifikanserna ger mer en bild av att någon tittar på hemlösa och sedan beskriver dem. Faktums signifikanser ger i sin tur snarare bilden av en vän som beskriver sina andra vänner. Signifikanserna ger bilden av att artikelförfattarna i Faktum känner dem de skriver om och är ”välkomna” in i deras värld. Detta gör att Faktums i våra ögon känns mer som en representant för hemlösa, som de hemlösa själva har varit med om att godkänna. Detta tror vi också gör att vi upplever en linje av valet av signifikanser i Faktum som vi saknar i GP. Signifikanserna i Faktum ger en bild av engagemang för gruppen. Samtidigt gör inslaget av

slang att det blir en mer roande och spännande läsning. Närheten till det som beskrivs smittar oss som läsare och det kan vara ett sätt att minska avståndet mellan ”vi” och ”dom”.

GP:s signifikanser ger inte samma intryck av närhet till de hemlösa och deras liv. GP känns inte som en representant för gruppen hemlösa. I våra ögon blir då diskursen inte lika engagerande. Man känner inte att det är en representant för gruppen hemlösa som har skrivit. Och vi känner mer en uppdelning i ett tydligare ”vi” och ”dom”.

Det levande språket bestående av slang, svart humor, glädje och sorg saknas i GP:s bruk av signifikanser. Vi blir inte lika nyfikna på personen bakom den hemlösa. Vi presenteras mer för fenomenet hemlösa och hemlöshet. Faktums bruk av signifikanser gör att vi ibland inte bara ser en hemlös, utan även en intressant person med ett spännande livsöde som lever i en fascinerande värld som vi vill lära oss mer om. Vi får lust att lära känna de personer som beskrivs i Faktum för att veta hur det går för dem. Detta är den största skillnaden som vi upplever i diskurserna. Signifikanserna i Faktum minskar avståndet mellan ”vi” och ”dom” på ett sätt som inte GP lyckas förmedla. GP:s diskurs förmedlar information. Faktums diskurs engagerar.

Vilka implikationer/konsekvenser kan de olika diskurserna tänkas få för förståelsen av hemlöshet?

Vi har svårt att direkt se hur de olika hemlöshetsdiskurserna och bruket av olika signifikanser kan påverka förståelsen av hemlöshet, men vissa trådar tror vi att vi kan plocka upp. En möjlig konsekvens kan bli att det uppstår en symbios mellan de olika diskurserna. Faktum har skapat ett forum för frågor som rör hemlöshet och synliggör därmed en del av problematiken. Då vi finner att deras bruk av signifikanser i våra ögon skapar en större närhet till den gruppen av hemlösa som de beskriver kan detta leda till ett större intresse och engagemanget för hemlöshetsfrågor kan öka. Avståndet mellan ”vi” och ”dom” minskar då det finns en tydlig representant för gruppen. Denna möjliga ökning av engagemang kan eventuellt bidra till att även GP intresserar sig mer för dessa frågor och att engagemanget även ökar hos GP:s

läsare. På detta sätt kan en möjlig konsekvens bli att mer artiklar skrivs och förståelsen runt hemlöshet ökar.

Samtidigt ser vi att det kan gå åt det andra hållet. GP är inte nischad på hemlöshetsfrågor, vilket Faktum är. GP förmedlar information, men i våra ögon inte med lika mycket engagemang. I GP ser vi risken att hemlösa försvinner bland andra nyheter och artiklar. GP:s diskurs trummar inte ut budskapet lika effektivt, bruket av signifikanser gör inte diskursen lika levande som i Faktum. Med detta följer en risk som vi vill jämföra med den risken vi tidigare har redogjort för under tidigare forskning. Enligt Swärd (2001:63) finns det en risk med att framställa hemlöshet som en för komplex fråga. Risken handlar om att för komplexa bilder tenderar att inte bli speciellt väl mottaget av läsaren. Vår tanke blir då att det kan finnas en liknade risk med att inte göra diskursen, och bruket av signifikanser, tillräckligt levande och engagerande. Vi ser en möjlighet i att detta kan öka risken att diskursen möter motstånd hos läsaren. Man orkar inte ta in informationen, utan hoppar till nästa artikel istället. Utan engagemang och med en diskurs uppbyggd av mindre målände/slagkraftiga signifikanser ser vi risken att kunskaperna kring hemlöshet minskar då intresset dör ut.

Sedan kan vi vända på argumentationen ytterligare än gång. Vi tänker att det eventuellt skulle kunna finnas kritik mot Faktum för att ha gjort hemlösheten till en kommersiell produkt som skildrar hemlöshet på ett vist sätt. Bruket av signifikanser kanske gör intrycket av diskursen mer skönlitterär och roande. Något som för 40 kronor skall ge en lagom roande och oroande läsning som kittlar våra sinnen lagom mycket för att vilja köpa tidningen igen. Bruket av signifikanser kanske inte finns där i lika stor grad för att sprida kunskap om hemlösa som för att skriva en säljande tidning. Men samtidigt ser vi inte detta som någon stor risk.

Som vi tidigare har skrivit ser vi Faktums diskurs som engagerande för gruppen hemlösa. Detta i kombination med att det är de hemlösa själva som säljer tidningen, leder till det som är unikt i våra ögon, nämligen ett fysiskt möte mellan ”vi” och ”dom” varje gång vi väljer att köpa tidningen. Att vi med hjälp av tidningen får en inblick i hemlösas vardag, kan eventuellt leda till att avstånden mellan grupperna minskar. Sedan vet vi inte om förståelsen i meningen kunskap kommer att öka, men förståelsen på ett känslomässigt sätt kan möjligen öka. När villkoren hårdnar på bostadsmarknaden och nedskärningar görs så har vi ansikten och namn

på dem som drabbas, inte en diskurs som beskriver en anonym, ansiktslös grupp av hemlösa som vi känner ett stort avstånd till.

5. DISKUSSION OCH AVSLUTANDE KOMMENTARER

En bit in i uppsatsarbetet och under vårt försök att förstå diskursanalys tycktes metoden onödigt ”akademiskt”, på gränsen till oanvändbar. Om det inte fanns några sanningar, och vi ändå var så färgade av de diskurser vi ingick i att vi inte kunde se klart, varför då ens lägga ner tiden och försöka? När vi väl började det praktiska användandet av diskursteori upptäckte vi att våra föreställningar om hur vi trodde att hemlöshet skildrades i GP och Faktum förhöll sig verkligheten tvärt emot vad vi hade förväntat oss. Vi upptäckte nämligen att GP använde sig av en större bredd av diskurser, i jämförelse med vad Faktum gjorde. Nu började metodens fördelar också att gå upp för oss. Om vi släpper kravet på sanningar och lösningar och istället går in för att hitta nya infallsvinklar och bredda synen på ett problemområde man står inför, ser vi många fördelar med att använda diskursanalys. Man skulle även kunna tänka sig att komplettera diskursanalys med andra metoder. Genom att först belysa ett problemområde med diskursanalys, kan man sedan gå vidare med andra metoder för att se vad man kan få för resultat med nya infallsvinklar. Så här i efterhand ser vi hur lätt det är att fastna i en diskurs och i en tro på att det finns ”objektiva fakta”. Vi hade utan att reflektera över varför, trott att Faktum skulle stå för en mer objektiv bild av hemlösa, en oberoende tidning som inte var rädd att skriva ”sanningen”. På samma sätt trodde vi att GP:s skildring skulle vara mer smal och vinklad, men bilden av hur tidningarna skrev var mycket mer komplex än vad vi från början trodde

Nyttan av att ha klart för sig vilka olika diskurser som finns runt konstruktioner av sociala problem tror vi är stor. Speciellt gäller detta för de diskurser som rullar i media. Att vara med och påverka dessa diskurser, att delta i kampen om betydelsen och signifikanser är, i våra ögon, ett maktmedel. Det kanske till och med är det kraftigaste maktmedel som finns för att påverka. Politiska partier gör sig till representanter för nya grupper och för en kamp om signifikanser för att vinna trovärdighet och stå för ”sanningar”. Det ”nya” Moderaterna skall exempelvis bekämpa arbetslösheten. Socialdemokraterna skall underlätta för småföretagare och Centern skall lösa bostadsbristen i storstäderna. En film, som är en och en halv timme lång, om snabbmatsindustrin kan troligen förändra dagens diskurs om hur (o)nyttigt maten är mer effektivt än tio år av informationskampanjer. Detta tror vi är något vi måste bära med oss i det sociala arbetet. Det räcker kanske inte att arbeta bara med de drabbade av olika sociala

problem. Kanske måste man även identifiera de diskurser som är rådande runt de aktuella fenomen man arbetar med, för att kunna vara med och påverka, se vidare och framåt. Det kanske är dags att se vilka det är som har gjort sig till representanter för socialt arbete och vad diskurserna egentligen säger? Det kanske är diskurserna och representanterna som bromsar utvecklingen och inte de ”motståndare” som diskursen målar upp framför våra ögon?

REFERENSER

Litteratur

Bergström, Göran, Boréus, Kristina (red.) (2005): *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Börjesson, Mats/Palmblad Eva (2007) *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber AB

Howarth, David (2007): *Diskurs*. Slovenien: Liber AB.

Sahlin, Ingrid i Meeuwisse, Anna/Swärd, Hans (red.) (2002): *Perspektiv på sociala problem*. Falköping: Elanders Gummessons.

Magnusson, Jan, Anna Meuwisse (2000): *Gatutidningen Situation Sthlm* i Runquist, Weddig/Swärd, Hans (red.)(2000): *Hemlöshet – En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Meeuwisse, Anna/Swärd, Hans (2003): *Den ocensurerade verkligheten – i reportage, bild och verkligheten*. Kristianstad: Carlsson Bokförlag.

Runquist, Weddig/Swärd, Hans (red.) (2000): *Hemlöshet - en antologi om olika perspektiv & förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Thörn, Catharina (2004): *Kvinnans plats(er)- bilder av hemlöshet*. Växjö: Egalité.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000): *Diskursanalys som teori och metod*. Poland: Studentlitteratur.

Artiklar och övriga publikationer.

Sahlin, Ingrid (2002): ”En dokumentation av det seminarium som organiserades av det Nordiska nätverket för forskning om hemlöshet, i Helsingfors sommaren 2001”.

<http://www.norden.org/pub/ebook/2002-558.pdf>

Swärd, Hans (2001): *Porträtterad nöd – berättelser om hemlösa*. Socialvetenskaplig tidskrift nr 1–2: 54-76.

Swärd, Hans (2003): *De sociala kartläggarna och hemlöshetsfrågan*. Socialvetenskaplig tidskrift nr 1-2 2003.

GP-artiklar.

Ett hem - Husvagnen för tio kronor blev vändpunkten för Nisse Olsson.
Göteborgs-Posten, 2007-02-11.

Maria utan hem i 24 år, Göteborgs-Posten 1 2006-10-18.

Bland utslängda göteborgare, Göteborgs-Posten 1 2006-02-28.

Sökes: Psykiater med stövlar, Göteborgs-Posten 1 2005-12-12.

Said räknas inte i statistiken, Göteborgs-Posten, 2005-04-26.

Faktum-artiklar.

Faktum nr 70-2008, **Vargtimmen.**

Faktum nr 59-2007, **Tage.**

Faktum nr 58-2007, **Meros camping.**

Faktum nr 49-2006, **Hemma hos Bosse.**

Faktum nr 41-2005, **Camilla.**

Internet.

www.gp.se

www.faktum.nu

